

Trabzon Belgelerle Millî Mücadele Yılları 1919-1923

Cumhuriyet Odabaşıoğlu

Trabzon, Şahsi Yayın, 1990, 554 Sayfa, ISBN: 975-95537-0-8

Alper KANDEMİR*

Türkiye Cumhuriyeti'nin yakın siyasi tarihinde adeta mihenk taşı olan 'Ulusal Kurtuluş Savaşı' ülkemizde ki akademik ve popüler yayınlarda genellikle "Batı Cephesi" ön planda tutularak yazılmış ve yurdun diğer bölgelerinde yaşanan kaos ve mücadeleler genellikle arka fonda tutularak anılan seneleri tasvir etme metodu kullanılmıştır.

Tanıtımını yapacağımız eseri derleyen, Cumhuriyet Odabaşıoğlu ise akademik camiadan bir şahıs olmasa da bireysel arşivi ve eseri kaleme alırken şahsına yardımcı olan otuz bir kişinin listesini gördüğümüzde; dönemin önemli vakalarının içinde bulunanlardan, akademisyenlere, milletvekilliği ve bakanlık yapmış kişilere kadar birçok kişinin esere bilgi ve belge akışını sağladığını temaşa ettikçe, derleyicinin sağlam bir zemin üzerine anlatacaklarını dayandırdığı çıkarımına varılabilir.

Kitap, Fatih Sultan Mehmet'in 1461'de Trabzon'u Osmanlı Devleti'nin sınırları içine katması ve Trabzon'da ki imar faaliyetleri hakkında kısa bir anekdot verdikten sonra XIX.YY' da şehir ekseninde

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Lisans Öğrencisi,
alper.kandemir@hotmail.com

meydana gelen mühim hadiseleri aktarıyor. 1820'lerin sonunda meydana gelen Osmanlı-Rus Savaşı'nın Trabzon ve çevre illere etkileri, 1831'de ABD'den gelen misyonerlerin açtıkları ilk misyoner okulu, 1839 Tanzimat Fermanı'nın şehirde yarattığı değişiklikler, 1897'de Ermeni Hınçak Partisi'nin Trabzon'da örgütlenmeye başlaması ve 1895'te Trabzon'da meydana gelen Ermeni İsyanı kitabın giriş kısmının dikkat celbeden vakıaları olarak öne çıkıyor. Derleyicinin bu vakıaları, hamasetten uzak ve kapsamlı bir anlatım biçimiyle ve olayların arka planına da dikkat çekerek okuyucuya sunma metodu benimsediği değerlendiricinin takdir edeceği bir yön olarak yazılabilir.

Osmanlı Devleti'nin en zor dönemi olan, XX.YY' da ki ehemmiyetli vakıalar arasında ise Trabzon ve minvalini de etkileyen; 1908'de II.Meşrutiyet'in ilanının akabinde şehirde zuhur eden gelişmeler, 1912'de başlayan I. Balkan Savaşı'nda Trabzon'dan cepheye gönderilen 87.Alay ve akıbetleri, 1914'te I. Dünya Savaşı'nın başlamasından sonra Rus filosunun Trabzon'u ilk defa bombalaması, Rusların, Kafkasya ve Doğu Karadeniz'de ki Ermeni ve Rum nüfus üzerinde ki kışkırtıcı faaliyetleri, büyük savaşın başlamasıyla eş zamanlı olarak salgın hastalıklarında yayılmaya başlaması, 1915 senesinde tarihe geçen ve hem Osmanlı Devleti hem de Ermeniler için gayet acıklı hikayeler doğuran 'tehcir' olgusunun Trabzon ve havalisine yansımaları Trabzon'da ki devlet görevlileri ve başkent arasında ki yazışmalar gayet uzunca yazıya geçirildiği için okuyucuyu sıkması muhtemel olsa da 'tehcir' esnasında yapılan bürokratik yazışmaları takip etmek vakıanın perde arkasını görmek isteyen dikkatli okuyucular için mühim doneler sağlamaktadır. Nisan 1916'da Trabzon'un Ruslar tarafından ele geçirilmesi ayrıntılı olarak ve Trabzon ahalisinin yaşadığı travma çeşitli timsallerle gayet başarılı bir biçimde betimlenmiştir. 1918'de Trabzon'un felahı ise derleyen tarafından salt/sadece Çarlık Rusya'sında meydana gelen çalkantıların neticesi olarak gösterilmesi ise Osmanlı merkezi yönetimi ve bölge halkının gayretlerinin göz ardı edilerek hatalı bir değerlendirme yapıldığı kanısı uyandırılıyor.

Kitabın sonraki bölümleri ise; 1919, 1920, 1921, 1922 ve 1923 senelerinin kronoloji oluşturduğu başlıklarla ele alınıyor.

1919 yılında; Büyük Britanya Deniz Kuvvetleri'nin Trabzon'a saldırısı ve şehirde ki askeri birliklerin envanterinde ki askeri savaş malzemelerini tahripleri, 1919'da ki bölgesel kurtuluş çabalarına paralel olarak Trabzon Muhafaza-i Hukuk-i Milliye Cemiyeti'nin kuruluşu ve cemiyet hakkında ki çeşitli görüşler kaleme alınmıştır.

1920 yılında; Trabzon'da konuşlu askeri birlikler ve sayıları, Trabzon Rum Metropoliti Hrisantos'un bağımsız bir Pontus Devleti kurmak amaçlı izlediği politikalar, Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin kurulması, Yunanistan Başbakanı Venizelos'un bağımsız Pontus Devleti için Büyük Britanya nezdinde yürüttüğü girişimler ve senenin son günlerinde bir İngiliz destroyerinin Sürmene kıyılarına çıkarma yapmasının yarattığı reaksiyonlar izahlı olarak yazılıyor.

1921 yılında; ünlü komünist Mustafa Suphi ve yoldaşlarının Anadolu'ya giriş rotaları, çeşitli vilayetlerde başlarına gelen vakalardan sonra Trabzon şehrine girişleri, Trabzon şehrinde devlet

görevlilerinin bölge halkını Mustafa Suphi ve ekibine karşı kışkırtmaları okuyucuya sunulduktan sonra günümüz tarihçilerinin bile çoğunluğunun uzlaşabilecekleri kesin bir kanaate varamadıkları Mustafa Suphi'nin ve on dört yoldaşının katli meselesi çeşitli kitaplar ve raporlardan alıntılar yapılarak aydınlatılmaya çalışılıyor. Mustafa Suphi'nin katledilmesinin faili Yahya Kahya'nın kim tarafından azmettirildiği derleyici cephesinden tarafgirlikten uzak bir rasyonellikle ele alınmaya çalışılıyor. Yahya Kahya'ya emrin İttihatçı liderlerden mi yahut Mustafa Kemal'den mi geldiği sorusuna çeşitli kaynaklardan değerlendirmeleri alıntılaman derleyicinin net bir fikir beyan etmekten kaçınması ise değerlendirenin nazarında ise fincancı katırlarını ürkütmeme çabası olarak yer ediniyor. Mustafa Suphi'nin ve on dört yoldaşının katledilmelerini müteakip Mustafa Suphi'nin eşinin feci akıbetini sahifelerde okumak ise okuyucuların tarihimizden yüz kızartacak bir vakıa öğrenmelerine vesile olacaktır. Bölümün son sahifelerinde ise, İttihat ve Terakki'nin en önemli üç şahsiyetinden biri olan Enver Paşa'nın Batum üzerinden Anadolu'ya girme çabası ve perde arkasında zuhur eden gelişmeler kâğıda dökülerek bölüm sonlandırılıyor.

1922 yılında; Ağustos 1922'de ki Büyük Taarruz ve akabinde Eylül 1922'de ki İzmir'in geri alınma sürecinin, Trabzon kentinde ki yerel gazetelerde nasıl yansıtıldığı ayrıntılı olarak işlenmiştir. Aynı zaman diliminde uzun süre kentin fiili hâkimi olarak kalmayı başaran İttihatçı Yahya Kahya'nın katledilmesinin perde arkasında Ankara olduğu realitesinin açıkça yazıya geçirilememesi ise derleyicinin eserde ki noksanlıklarından biri olarak değerlendirenin belleğine kazınıyor. Bölümün son sayfalarında ise, uzun süre yöre halkına kan kusturan Sarı Yani çetesinin üyelerinin yakalanmaları ve akabinde cezalandırılmaları kaleme alınarak bölüm bitiriliyor.

1923 yılında; Büyük Millet Meclisi'nde Mustafa Kemal'in en büyük muhalifi olan Ali Şükrü Bey'in Topal Osman tarafından ortadan kaldırılması ve sonrasında Topal Osman'ın tasfiye edildiği karmaşık süreçte derleyici keskin yorumlarda bulunmaktan kaçınarak olayın kulisinde Ankara'nın olduğu gerçeğini net bir biçimde yazıya aktaramıyor. Bölümün sonunda ise, Ekim 1923'te Cumhuriyet rejimine geçilmesinin, Trabzon ve bütün yurttan yarattığı akisler özetle okuyucuya sunulurken bölüm noktalanıyor.

Kitabın ek bölümünde ise; Büyük Millet Meclisi tutanak ve zabıtlarından bazılarında yer verildikten sonra özetle Pontus meselesi müstakil olarak yazıldıktan sonra Milli Mücadele döneminde Trabzon'un en ehemmiyetli siması olan Yahya Kahya hakkında kısa bir biyografi verilerek kitap nihayete erdiriliyor.

Cumhur Odabaşıoğlu'nun oldukça sağlam kaynaklara referans göstererek kaleme aldığı bu kitap Trabzon Tarihi konusunda ciddi bir baş ucu kitabı kabul edilecek kadar değerli bilgilere haiz bir yapıt olarak tahlil edilebilir.

Mustafa Suphi ve on dört yoldaşının katli, Ali Şükrü Bey'in akıbeti ve akabinde Topal Osman'ın tasfiyesi ve son olarak da uzun süre Trabzon kentinin fiili hâkimi olarak kalmayı başaran Yahya Kahya'nın ortadan kaldırılması gibi vakıalar konusunda derleyicinin yeterli bilgiye sahip olmakla

beraber net bir yorum yapmaktan kaçınması değerlendiricinin gözünde kitabın yegâne noksanlığıdır sonucuna varılabilir.